

Tussen Lange Wapper en Ringland

het stadsactivisme van burgerbewegingen in Antwerpen

Het is nog niet zover, maar alles wijst erop dat dit najaar de fameuze eerste schup dan toch zijn weg naar de Oosterweelgrond zal weten te vinden. Tegelijkertijd werkt intendant Alexander D'Hooghe samen met honderden architecten, ingenieurs, ruimtelijk planners, burgerbewegingen, andere specialisten en niet te vergeten, elke geïnteresseerde Antwerpenaar, aan een adembenemend ringlandplan. *Tussen Lange Wapper en Ringland* schetst het verhaal dat eind vorige eeuw begon met de droom van Antwerps gouverneur Camille Paulus en dankzij de volharding van burgerbewegingen stRaten-generaal, Ademloos en Ringland naar geheel nieuwe dimensies werd gekatapulteerd.

De Oosterweelverbinding

In 1995 postuleerde het VAWV, het Vlaamse Agentschap voor Wegen en Verkeer, dat het rondmaken van de Antwerpse ring topprioriteit was om een grootschalig verkeersinfarct te vermijden. De ideale gelegenheid om de eeuwenoude Sinjorendroom van een Scheldebrug werkelijkheid te laten worden. Het verbinden van de Antwerpse Linker- en Rechteroever bleek na grondig studiewerk echter technisch niet haalbaar. Al snel werd een andere plaats gevonden voor de brug, of juister, het viaduct. Het architecturale icoon zou zonder twijfel Antwerpen opnieuw op de wereldkaart zetten. Aan ijtempo werden plannen uitgetekend voor de Oosterweelverbinding, die via een Scheldetunnel en de Lange Wapper de stedelijke oevers met elkaar zou verbinden. De verbinding, met een derde Scheldekruising, zou door het Sint-Annabos en het Noordkasteel lopen, langs het Eilandje, om finaal aan te sluiten op het viaduct van Merksem. Het Oosterweelmonster, kwelgeest der Antwerpenaren, snelweg door de stad, zou resulteren in één van de grootste maatschappelijk-ruimtelijke conflicten uit de Vlaamse geschiedenis.

De Antwerpse politiek

Antwerpen was op alle vlakken het ideale decor voor een conflictescalatie van ongeziene omvang. Zowel de ruimtelijke als politieke context werkten protest van onderuit sterk in de hand. In 1991 ontstond op het Schoon Verdiep een regenboogcoalitie als reactie op het electoraal succes van het Vlaams-nationalistische Vlaams blok, op een dag die voortaan bekend zou staan als zwarte zondag. Het beleid in de Vlaamse metropool smoorde

koste wat kost elke interne onvrede in de kiem uit angst zichzelf te schaden, en liet Brussel, pseudoniem voor de Vlaamse Regering, al te vaak zijn gang gaan. Bovenop een historisch geladen relatie tussen de Belgische hoofdstad en de Vlaamse nummer één, lijkt de kraai naar autonomie het Antwerpse DNA überhaupt te kenmerken. Theorieën van Tom Coppens leggen uit hoe conflictescalatie bij ruimtelijke strategische projecten gemeten kan worden aan de hand van de projectkarakteristieken, organisatiecapaciteit en politieke context. De latente woede van de Antwerpenaren en politieke vervreemding vormden de voedingsbodem voor het Oosterweelprotest. Bovenop dit alles kent de Scheldestad ook nog eens een ingewikkelde ruimtelijke situatie.

Een nederlaag voor de slagvaardigheid van ons kleine land is tegelijk een overwinning voor de democratie. Een van de meest iconische stadsprojecten uit de Vlaamse geschiedenis werd begraven, onmiddellijk werd het pad geeffend voor een onvoorstelbaar veel mooier project. Laat ons daar maar even voor in de file staan.

Ruimtelijke context

De geografische ligging van het voormalige Andouerpis verklaart waarom de stad al sinds de bloei van het Romeinse rijk een sleutelrol speelt op militair en economisch vlak. Onder andere de Franse generaal Napoleon koesterde de stad als het strategische sluitstuk van zijn rijk. Op de sporen van de Spaanse omwalling en de Brialmontomwalling strekken zich vandaag de leien, de Singel en de Antwerpse Ring uit. Deze belangrijke verkeersaders zijn onderdeel van het netwerk dat Koning Auto ruim 50 jaar geleden razendsnel begon te veroveren. Vandaag zijn de vervuilende verbrandingsmotoren vijand nummer één in de strijd van de actiegroepen. Het claimen van de stad door voetgangers, fietsers, openbaar vervoer, natuur en de ringlanddroom zijn synoniem voor het verdringen van de auto. Ook de relatie van de binnenstad met de haven, het economische hart van Antwerpen, is er één onder spanning. De haven en de stad komen elkaar tegen in de Oosterweelzone, het niemandsland waar architecturale overblijfselen de herinneringen aan de polderdorpjes levend moeten houden. Polderdorpjes die plaats moesten ruimen voor een haven die vanuit een soort manische, blinde gulzigheid morst met de openbare ruimte. Laat het streven naar hoogwaardige open ruimte, mobiliteit en democratische vormgeving van het publieke landschap nu net de inzet zijn van de actiegroepen achter het Oosterweelverhaal.

Het actieplan

De wortels van de onvrede van de Antwerpenaren zijn te vinden in een gebrek aan waardering voor hun mening, de vox populi zo u wilt. Klassieke inspraakprocedures rond ruimtelijke projecten zijn voor de beleidsmakers veelal formaliteiten, waarbij de contouren van besliste plannen nauwelijks nog voor wijziging vatbaar zijn. In het Oosterweeldossier slaagde de regering er deze keer niet in de emergentie en ontwikkeling van protest in de kiem te smoren. Op alle fronten streken burgerbewegingen, onder aanvoer van stRaten-generaal, voor de toekomst van Antwerpen. Juridische veldslagen, alternatieve tracévoorstellen, diepgaande expertise, infoavonden, studiereizen, een indrukwekkend schrijversoffensief, de ontketening van een beeldenoorlog, citizen science en talloze straatacties kleuren het maatschappelijk draagvlak dat zich onder impuls van de activisten ontwikkelde. Vandaag kunnen we spreken van een burgeracademie. Deze dwong haar plaats aan de onderhandelingstaf af, waar ze allicht de komende decennia ook nog zal zitten. Voor een uitgebreide bloemlezing van het Oosterweelactivisme verwijzen we u door naar de thesis zelf.

Over burgerparticipatie en stadsactivisme

Een bestuur geeft links of rechts een soort ideologische richting aan, maar daaronder zit een veel grotere richting die door het middenveld, de bestaande bewegingen en burgers, opiniemakers, experts en administratie wordt geduwd. Het is een soort underwave, undertone, die veel sterker is dan de stroming die boven golven maakt.

- Manu Claeys -

De impact die de Antwerpse burgerbewegingen hebben op de manier van werken bij strategische projecten valt niet te onderschatten. Begrippen als maatschappelijk draagvlak, sociale complexiteit en participatie hebben een prominente plaats gekregen op de stedenbouwkundige agenda. Het succes van de burgerbewegingen onderstreept het belang van inhoudelijk overleg met de samenleving en de waarde van lokale, sociale expertise en het belang van democratische besluitvorming. Verschillende protagonisten van het Oosterweelprotest onderstrepen het belang van een langetermijnvisie die de politiek overschrijdt. Een witboek van en voor de maatschappij. Voor een betere wereld. • MV